

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет філології

Кафедра української мови

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ
ІСТОРИЧНОЇ ГРАМАТИКИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ»

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Освітня програма «Українська мова і література»

Спеціальність 014 Середня освіта

Спеціалізація 014.01 Українська мова і література

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 1
від 28 серпня 2024 р.

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	«Лінгводидактичні засади вивчення елементів історичної граматики в середній школі»
Викладач	Брус Марія Петрівна
Контактний телефон викладача	+380673408525
E-mail викладача	mariia.brus@pnu.edu.ua
Формат дисципліни	очний
Обсяг дисципліни	3 кредити ЄКТС, 90 год.
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua/
Консультації	упродовж семестру за встановленим розкладом на кафедрі та з розрахунком відповідного часу
2. Анотація до навчальної дисципліни	
<p>Навчальна дисципліна «Лінгводидактичні засади вивчення елементів історичної граматики в середній школі» розкриває процес становлення й розвитку писемного варіанта української мови XI – XV ст., показує формування всіх її рівнів, у взаємозв'язку з тогочасною правописною традицією і живомовною практикою. Вона дає змогу ознайомитися з найдавнішими писемними традиціями, вивчити закономірності формування її фонетичної системи, лексичного складу, словотвірної структури, граматичної будови у давній писемний період, простежити відображення українських мовних рис у писемних джерелах того часу, розкрити основні тенденції, що визначили подальший розвиток української мови і сучасний її стан. Дисципліна спрямована на вивчення та засвоєння питомих лінгвальних явищ і процесів, давніх писемних традицій розвитку української мови, які необхідні для розкриття фонетичних, лексичних, словотвірних, граматичних особливостей української мови на уроках словесності в школі.</p>	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
<p><u>Метою</u> курсу є засвоєння основ історичної граматики української мови та лінгводидактичне спрямування їх на вивчення в середній школі елементів фонетичного, лексичного, словотвірного, морфологічного, синтаксичного розвитку української мови.</p> <p><u>Основними цілями</u> вивчення дисципліни є:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оволодіти знаннями і вміннями розкривати на уроках української мови в школі історію виникнення української мови, постання української писемності, спорідненість української мови з іншими слов'янськими мовами; – засвоїти і доступно висвітлювати основні процеси становлення фонетичних, лексичних, словотвірних, граматичних ознак української мови; – розвивати вміння аналізувати на уроках словесності фонетичні, лексичні, словотвірні, граматичні явища, успадковані українською мовою з праслов'янського періоду, та порівнювати з іншими слов'янськими мовами; – навчитися розрізняти і демонструвати учням у школі індоєвропейські, спільнослов'янські, східнослов'янські, західнослов'янські і ранні писемні форми слів із урахуванням різних мовних рівнів; – виявляти й характеризувати в тексті специфічні фонетичні, лексичні, словотвірні, морфологічні і синтаксичні ознаки української мови та порівнювати їх із мовними ознаками інших слов'янських мов; <p>набути і втілити на уроках української мови в середній школі знання, уміння й навички роботи з давніми писемними пам'ятками, історичною лінгвістичною літературою, лексикографічними джерелами.</p>	

4. Програмні компетентності та результати навчання

Інтегральна компетентність. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій та методів освітніх наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації навчально-виховного процесу в основній (базовій) середній школі.

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу, вироблення власної дослідницької стратегії та реалізації її у професійній діяльності

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області і професійної діяльності вчителя.

ЗК 4. Здатність бути креативним, застосовувати теоретичні знання в практичних ситуаціях

ЗК 7. Здатність навчатися й оволодівати новими знаннями.

ЗК 9. Здатність працювати в колективі, мотивувати досягнення мети, приймати раціональні рішення, створювати психологічно позитивний клімат, діяти на базі етичних міркувань, готовність брати ініціативу на себе.

Фахові компетентності:

ФК 1. Здатність активно застосовувати професійно-профільні знання, уміння й навички з мовознавчих, літературознавчих, психолого-педагогічних дисциплін із використанням передових освітніх технологій у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів.

ФК 4. Здатність кваліфіковано застосовувати сучасні методи й освітні технології навчання, реалізовувати ефективні підходи (особистісно-орієнтований, діяльнісний, компетентнісний) до викладання української мови та літератури, світової літератури на підставі передового вітчизняного досвіду.

ФК 6. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів з української мови і літератури, аналізувати особливості сприйняття і засвоєння учнями навчальної інформації з метою прогнозу ефективності та корекції освітньо-виховного процесу.

ФК 11. Здатність здійснювати власне дослідження в освітній діяльності, узагальнювати й оприлюднювати результати розроблення актуальної проблеми (у фахових виданнях, виступах тощо).

Програмні результати навчання:

1. Знати сучасні лінгводидактичні засади навчання української мови і літератури.

8. Володіти комунікативною мовленнєвою компетентністю з української та іноземної мови (лінгвістичний, соціокультурний, прагматичний компоненти відповідно до загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти), здатність удосконалювати й підвищувати власний компетентнісний рівень у вітчизняному та міжнародному контексті.

10. Знати державний стандарт загальної середньої освіти, навчальні програми з української мови і літератури для закладів освіти та практичні шляхи їх реалізації в різних видах урочної та позаурочної діяльності.

11.. Порівнювати мовні та літературні явища, факти, визначати їхні подібності й відмінності.

15. Застосовувати сучасні методики й технології (зокрема інформаційні) для забезпечення якості освітньо-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

Вид заняття	Загальна кількість годин
лекції	12 год.
практичні заняття	18 год.
самостійна робота	60 год.

Ознаки навчальної дисципліни				
Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий	
четвертий	014 Середня освіта	другий	нормативний	
Тематика навчальної дисципліни				
Тема		кількість годин		
		лекції	заняття	сам.роб.
1. Спільнослов'янські звукові зміни в шкільній програмі вивчення давніх фонетичних процесів української мови.		2	2	10
2. Фонологічна й фонетична системи давньої української мови в методиці розкриття специфічних звукових змін.		2	4	10
3. Формування праслов'янського лексичного складу і становлення лексики української мови XI–XV ст. як передумова освоєння найдавнішої питомої лексики основа та пізнання власне української лексики за програмою школи.		2	2	10
4. Словотворення іменних частин мови, дієслів і незмінних слів у вивченні становлення й еволюції словотворчих засобів української мови.		2	2	10
Тема 5. Давньоукраїнська словозміна іменників, прикметників, займенників, числівників, дієслів як підгрунтя вивчення елементів формування іменних та неіменних частин мови, становлення їхніх граматичних ознак.		2	4	10
6. Структура давньоукраїнського речення, синтаксис простого і складного речень у програмі вивчення початків простого і складного речень української мови.		2	4	10
Загальна кількість годин		12	18	60
6. Система оцінювання навчальної дисципліни				
Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	Система оцінювання курсу відповідає критеріям оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти в університеті. Допуск до іспиту становить максимум 50 балів, за складання іспиту – максимум 50 балів. Робота на практичних заняттях упродовж семестру оцінюється за 5-бальною шкалою та максимальною кількістю 30 балів. Під час виставлення допуску до іспиту враховуються навчальні досягнення, отримані в процесі оцінювання на практичному занятті (максимум 30 балів), при виконанні контрольної роботи (максимум 10 балів) та самостійної роботи (максимум 10 балів). Загальна максимальна кількість балів за навчальний курс становить 100 балів.			
Вимоги до письмових робіт	Письмова контрольна робота складається з 2 завдань: розкриття теоретичних питань – 5 балів, відтворення 5 слів у трьох давніх формах (індоєвропейській, праслов'янській, давньоукраїнській) – 5 балів; терміни написання роботи – передостаннє практичне заняття.			
Практичні заняття	Закріплення й повторення теоретичних питань зі всіх розділів курсу. Виконання письмових завдань для відтворення давньоукраїнських, праслов'янських та індоєвропейських форм слів із поясненням їхніх фонетичних, лексичних, словотвірних, граматичних і стилістичних змін.			

Умови допуску до підсумкового контролю	Допуском до іспиту є отримання позитивної підсумкової оцінки (максимум 50 балів, мінімум 25 балів). Для визначення рейтингового підсумкового контролю до уваги взято присутність здобувача на лекційних і практичних заняттях, його активність та успішність у процесі виконання практичних завдань, підготовки самостійної роботи, написання контрольної роботи; відсутність пропусків і запізнь на заняття; дотримання етики й культури поведінки на заняттях.
Підсумковий контроль	форма контролю: екзамен (50 б.); форма здачі: письмова робота (розв'язання тестів (30 б.), пояснення теоретичних питань (10 б.), виконання завдань (10 б.)); структура тестів: 4 варіанти з однією правильною відповіддю, яка оцінюється в 1 бал.

7. Політика навчальної дисципліни

Письмові роботи. Письмові роботи виконують здобувачі освіти, які навчаються за загальним графіком, відповідно до «Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника», та індивідуальним графіком, відповідно до «Положення про порядок навчання здобувачів вищої освіти за індивідуальним графіком у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» <https://nmv.pnu.edu.ua/нормативні-документи/polozhenja/>. Форму письмового виконання роботи втілено на практичних, індивідуальних заняттях, під час написання контрольної, самостійної роботи чи виконання індивідуального завдання.

Академічна доброчесність. У «Кодексі честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» визначено загальні морально-етичні принципи та правила поведінки для всіх учасників навчально-освітнього процесу. За цим документом представники університетської громади повинні дотримувати принципу академічної доброчесності та у всій своїй навчальній та викладацькій діяльності зобов'язані діяти порядно, доброчесно. <https://pnu.edu.ua/polozhennia-pro-zapobihannia-plahiatu/>

За дотриманням членами університетської громади морально-етичних та правових норм цього Кодексу відповідає «Комісія з питань етики та академічної доброчесності» при університеті, яка відстежує і регламентує поведінку здобувачів освіти в навчальному процесі. <https://pnu.edu.ua/polozhennia-pro-zapobihannia-plahiatu/>

Відвідування занять. Урегульовано «Положенням про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» <https://nmv.pnu.edu.ua/нормативні-документи/polozhenja/>. У разі пропуску занять здобувачі освіти повинні відпрацювати їх індивідуально в письмовій чи усній формі, щоб виконати всі завдання вхідного, поточного, підсумкового контролю.

Неформальна освіта. Порядок здобуття неформальної освіти та визнання її результатів регламентує «Положення про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника». <https://nmv.pnu.edu.ua/нормативні-документи/polozhenja/>

Для здобуття неформальної освіти рекомендовано використання платформ Coursera, Prometheus, Udemy, Ukraine Global Faculty, EdEra та ін.

8. Рекомендована література

1. Брус М. П. Діахронний і синхронний аспекти вивчення фемінітивів української мови. *Ucrainica IX. Současná ukrajinistika: problémy jazyka, literatury a kultury. sborník příspěvků.* Olomouc, 2020. С. 23–28.
2. Брус М. П. Діахронні та синхронні вияви фемінітивотворення в українській медичній термінології. *Українська мова.* 2022. № 4. С. 24–40.
3. Брус М. П. Історична граматики української мови: у 3 ч.: навчальний посібник. Івано-Франківськ: ПП Голіней О. М., 2024. Ч. I. 254 с.; Ч. II. 156 с.; Ч. III. 128 с.

4. Брус М. П. Історія голосних редукованих звуків. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. № 854. Серія «Філологія»*. Харків, 2009. Вип. 57. С. 80–84.
5. Брус М. П. Найменування Божої Матері в давньоукраїнському релігійному книгописанні. *Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс*. Чернівці, 2019. Вип. 812. С. 19–23.
6. Брус М. П. Найменування жінок по батькові в історії української мови. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. Ужгород, 2021. Вип. 1. С. 86–92.
7. Брус М. П. Походження фемінітивів (на основі «Етимологічного словника української мови» за гол. ред. О. С. Мельничука). *Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство. II*: зб. наук. праць до 100-річчя від дня народження. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2023. С. 217–233.
8. Брус М. П. Процеси інтенсифікації та екстенсифікації в історії фемінітивів української мови. *XI Оломоуцький симпозіум україністів «Україністика в новому тисячолітті: проблеми мови, літератури і культури»*: матеріали Міжнародної наукової конференції. Оломоуць: Університет Палацького в Оломоуці, 2023. С. 54–62.
9. Брус М. П. Становлення давньоукраїнської орфоєпії. Матеріали IV Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія. Харків: Харківське історико-філологічне товариство. Київ – Софія – Харків – Шумен, 2024. С. 20–25.
10. Брус М. П. Українська мова XI – XV століть: навч. посіб. для студентів філол. спеціальностей вищих закладів освіти. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2015. 400 с.
11. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. Ч. I. Монографія. 440 с.; Ч. II. Словник. 640 с.
12. Брус М. П. Художня творчість Марка Черемшини як джерело відображення історії фемінітивів української мови. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*: наук. журнал / гол. ред. С.І.Хороб.. Івано-Франківськ, 2024. № 20(72). С. 274–288.
13. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. (наказ Міністерства освіти і науки України від 10 жовтня 2023 року № 1226).
14. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. (наказ Міністерства освіти і науки України від 24 липня 2023 року № 883).
15. Етимологічний словник української мови: у 6 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 1: А–Г. 632 с.; 1985. Т. 2: Д–Копці. 572 с.; 1989. Т.3: Кора–М. 552с.; 2004. Т.4: Н–П. 656 с.; 2006. Т.5: Р–Т. 704с.; 2012. Т.6:У–Я. 568 с.
16. Історія української мови / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР. Київ: Наукова думка, 1979. Фонетика. 368 с.; 1978. Морфологія. 540 с.; 1983. Лексика і фразеологія. 744 с.; 1983. Синтаксис. 504 с.
17. Колоїз Ж. В. Історична фонетика і граматики української мови: навч. посіб. Кривий Ріг: ФОП Маринченко С. В., 2023. 244 с.
18. Крижанівська О.І. Історія української мови. Історична фонетика. Історична граматики: навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 248 с.
19. Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X – XIII ст. Київ – Житомир: «Полісся», 2015. 352 с.
20. Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.: у 2 т. / ред. кол.: Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, І. М. Керницький. Київ: Наукова думка, 1977. Т. 1: А–М. 631 с.; 1978. Т. 2: Н–Ө. 592 с.
21. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / переклад з англійської. С. Вакуленка, А. Даниленка ; редактор Л. Ушкалов. Харків: Акта, 2002. 1056 с.

Брус Марія Петрівна,
завідувач кафедри української мови